

KAVRAMSAL MAKALE

Osmanlı İmparatorluğu'nda Güvenikleştirme ve Güvenlik Teknikleri: 1821 Yunan İsyanı Sonrası İstanbul'da Kefalet ve Men-i Mürûr Uygulamalarına Disiplinler Arası Bir Yaklaşım

Zeynep POLAT SATOĞLU, Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, e-posta: zeynepsatoglu@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8323-6593>

Öz

Bu makale 1821 Yunan İsyanı sonrası Rumları bir güvenlik tehdidi olarak gören Osmanlı Devleti'nin İstanbul'da Rumlara karşı aldığı güvenlik önlemlerini incelemektedir. Yunan İsyanı yıllarında hazırlanan mürûr tezkereleri ve kefalet defterleri devletin isyana karşı aldığı güvenlik önlemleri kapsamında bu çalışma için temel veri oluşturmaktadır. 1821 Yunan İsyanı'nın Osmanlı Devleti için oluşturduğu güvenlik sorunu tarihsel kaynakların sunduğu veriler ve disiplinler arası kavram ve kuramlar çerçevesinde analiz edilmektedir. Bu kapsamda "güvenikleştirme teorisi" ve Michel Foucault'nun güvenlik ve "güvenlik teknikleri" kavramlarından yararlanılmaktadır. Makalede II. Mahmud döneminde Yunan İsyanı sırasında uygulanan kefalet ve men-i mürûr düzenlemelerinin devletin güvenlikleştirme politikalarının bir parçası olduğu ortaya konmaktadır. Bu makale aynı zamanda, güvenlik örneği üzerinden tarih araştırmalarında diğer sosyal bilim alanlarındaki kavram ve yaklaşımlardan nasıl istifade edilebileceğini göstererek tarih çalışmalarında disiplinler arası yaklaşımlara önem veren literatüre katkı sunmaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, 1821 Yunan İsyanı, Güvenikleştirme Teorisi, Güvenlik Teknikleri, Kefalet ve Men-İ Mürûr.

Makale Gönderme Tarihi: 25.03.2024

Makale Kabul Tarihi: 04.05.2024

Önerilen Atf:

Polat Satoğlu, Z. (2024). Osmanlı İmparatorluğu'nda Güvenikleştirme ve Güvenlik Teknikleri: 1821 Yunan İsyanı Sonrası İstanbul'da Kefalet ve Men-i Mürûr Uygulamalarına Disiplinler Arası Bir Yaklaşım, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(5): 387-400.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2024, 7(5): 387-400. DOI:[10.26677/TR1010.2024.1399](https://doi.org/10.26677/TR1010.2024.1399)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

CONCEPTUAL PAPER

Securitization and Security Techniques in the Ottoman Empire: An Interdisciplinary Approach to Suretyship (*Kefalet*) and Travel Ban (*Men-i Mürûr*) Practices in Istanbul After the Greek Rebellion of 1821

Zeynep POLAT SATOĞLU, Ph.D Student, İstanbul Medeniyet University, Institute of Graduate Programs, İstanbul, e-mail: zeynepsatoglu@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8323-6593>

Abstract

This article examines the security measures taken against the Greeks in Istanbul by the Ottoman Empire, which saw the Greeks as a security threat after the Greek Rebellion of 1821. Travel permits (*mürûr tezkereleri*) and suretyship (*kefalet*) registers prepared during the years of the Greek Rebellion constitute the basic data for this study. The security problem posed by the Greek Rebellion of 1821 for the Ottoman Empire is analyzed within the framework of data provided by historical sources, and interdisciplinary concepts and theories. In this context, "securitization theory" and Michel Foucault's concepts of security and "security techniques" are used. This article reveals that the practices of suretyship (*kefalet*) and travel ban (*men-i mürûr*) during the Greek Rebellion in the reign of Mahmud II were part of the securitization policies of the state. This article also tries to contribute to the literature that emphasizes interdisciplinary approaches in history studies by showing how concepts and approaches from other social sciences can be used in historical research through the example of security.

Keywords: İstanbul, Greek Rebellion of 1821, Securitization Theory, Security Techniques, Suretyship and Travel Ban.

Received: 25.03.2024

Accepted: 04.05.2024

Suggested Citation:

Polat Satoğlu, Z. (2024). Securitization and Security Techniques in the Ottoman Empire: An Interdisciplinary Approach to Suretyship (*Kefalet*) and Travel Ban (*Men-i Mürûr*) Practices in Istanbul After the Greek Rebellion of 1821, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(5): 387-400.

GİRİŞ

Bu makale, Sultan II. Mahmud dönemi Yunan İsyanı (1821) yıllarında hazırlanan mürûr tezkereleri ve kefalet defterlerini devletin isyana karşı güvenlik önlemleri kapsamında ele almaktadır. Yunan İsyanı sonrası Rumları bir güvenlik tehdidi olarak gören Osmanlı Devleti'nin isyanın başkent İstanbul'a yayılması korkusu ve bu kapsamda Rumlara karşı aldığı güvenlik önlemleri çalışmanın temel konusudur. Makalede bir taraftan bu olay ampirik bir olgu olarak kendi tarihsel bağlamı içinde ele alınmakta bir taraftan ise bu durumu inceleyip açıklayabilmek için yararlanılabilecek kavram ve kuramlar tartışılmaktadır. Bu çerçevede bu makale, tarihsel kaynakların disiplinler arası bir yaklaşımla incelenmesinin imkânlarını tartışıp bunu uygulamaya çalışmaktadır.

Makalede Osmanlı Devleti'nin çalışmaya konu olan dönemdeki güvenlik yaklaşımı ve uygulamalarının incelenmesi için iki temel kavramdan yararlanılmaktadır. Biri, "güvenikleştirme teorisi" ve bu teorinin güvenlik tanımı; diğeri ise Michel Foucault'nun güvenlik ve "güvenlik teknikleri" kavramlarıdır. Uluslararası İlişkiler ve siyaset bilimi alanlarında günümüz devlet ve toplumlarının güvenlik yaklaşımını anlamak üzere geliştirilen güvenlikleştirme teorisinin, tarihçiler tarafından geçmiş dönemdeki devletlerin güvenlik politikalarını anlamak için kullanılmasının tarihsel analiz noktasında birtakım sakıncalar içerdiği öne sürülebilir. Burada anakronik bir yaklaşım veya bugüne özgü bazı kavramların doğrudan geçmişe uygulanmasına dair eleştiriler söz konusudur. Buna rağmen söz konusu güvenlikleştirme teorisi, tarihçiler için zorunlu bir kuramsal çerçeve sunmaktan ziyade faydalı bir kavramsal "araç" olmuştur. Güvenikleştirme teorisi bu şekilde tarihsel süreçlerdeki güvenlik politikalarının analizinde kullanılabilir (De Graaf ve Zwierlein, 2013: 50-51). Kuramsal yaklaşımların ele alındığı bölümde tartışılacağı üzere, güvenlikleştirme teorisinin güvenlik meselesinin merkezine geleneksel anlamda devleti almış olması ve öznel ve sosyal inşacı bir güvenlik anlayışı geliştirmesi de söz konusu teori ve kavramların geçmişteki devletlerin güvenlik yaklaşımlarının analizinde araç olarak kullanılabilmelerini mümkün kılmaktadır. Bu makaleye temel veri oluşturan mürûr tezkereleri ve kefalet defterlerini ele almak için Foucault'nun güvenlik teknikleri kavramsallaştırması ayrıca faydalı bir araç ve analiz yöntemi sağlamaktadır. Burada da benzer bir şekilde Foucault'nun kavramsallaştırmasından analitik bir araç olarak yararlanılmaktadır.

Makalede öncelikle güvenlik kavramı bahsedilen kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde ele alınacak; daha sonra söz konusu kavramın tarih bilimi araştırmalarında kullanımı tarih yazımının gelişimine yönelik yaklaşımlar çerçevesinde kısaca tartışılacaktır. Makalenin birinci bölümündeki bu kavramsal ve yöntemsel tartışmanın ardından ikinci bölümde ampirik bir vaka olarak Yunan İsyanı seçilerek başkent İstanbul için güvenlik sorunu teşkil ettiği tarihi bağlamı içinde ele alınarak, devletin isyana yaklaşımı güvenlik teorileri çerçevesinde incelenecektir. Ardından tarihi birer kaynak olarak kefalet defterleri ve mürûr tezkereleri devletin güvenliği sağlama yöntemleri bağlamında "güvenlik teknikleri" olarak ele alınacaktır. Böylelikle bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin Yunan İsyanı dönemindeki asayiş ve güvenlik politikaları, sosyal bilimler alanında geliştirilen kuram ve yaklaşımlarla analiz edilerek Osmanlı tarihi araştırmalarında disiplinler arası yaklaşımların imkân ve önemine değinen literatüre katkı sunulması amaçlanmaktadır.

TARİH BİLİMİNDE GÜVENLİK ARAŞTIRMALARI ve GÜVENLİK OLGUSUNA KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Güvenikleştirme Teorisi

Güvenlik meselesi sosyal bilimlerin çeşitli alanları içinde ele alınmış bir konudur. Siyasal ve

toplumsal alana yönelik çalışmalarda güvenlik ve tehdit birbiriyle bağlantılı olarak çalışılmaktadır. Herhangi bir tehdidin varlığı veya tehdit algısı sonucunda önlem amaçlı ortaya çıkan pratikler güvenliği sağlamaya yönelik uygulamalar olarak tanımlanmaktadır (Buzan, Waever ve De Wilde, 1998). Ole Waever ve Werner Schirmer'e göre güvenliğin görünebilir olması için tehdidin var olması gereklidir, diğer bir ifadeyle onlara göre tehdidin olmadığı yerde güvenlik kavramından bahsedilemez (Baysal ve Lüleci, 2015:65; Crailsheim, 2019:27).

Güvenlik ve tehdit konuları antik çağlardan beri tarih disiplinini ilgilendiren konular arasında yer almıştır. Tarihsel araştırmalarda devletlerin iç ve dış tehdit olarak gördükleri düşmanlarına karşı verdikleri mücadeleler daha çok askeri güvenlik önlemleri ekseninde ele alınmıştır. İç ve dış tehdit ve güvenlik kaygıları, büyük güçlerin çatışmalarının anlatımında tarih çalışmalarına konu olmuştur. Modern döneme gelindiğinde ise Avrupa'da on dokuzuncu yüzyılda uluslaşmanın ortaya çıkmasıyla birlikte devletlerin varlığına yönelik tehditler siyasi tarih araştırmalarında önemli bir yer tutmaya başlamıştır (Crailsheim ve Dolores Elizalde, 2019:2-3). Tarihi ulus devletlerin tarihi olarak gören ve tarih yazımında on dokuzuncu yüzyılın en etkili tarihçilerinden olan Leopold von Ranke, devletlerin ve ulusların varlığını tehdit eden savaşlar, devrimler ve diplomatik ilişkilerin araştırılması gerekliliği üzerinde durmuştur (Crailsheim ve Dolores Elizalde, 2019:3).

Bu yaklaşım yirminci yüzyılda etkisini kaybetmiş; Annales Okulu'nun sosyal ve ekonomik tarih anlayışı, tarih araştırmalarında öne çıkmaya başlamıştır. Tarih çalışmalarında sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi gibi diğer sosyal bilimler yanı sıra kültür çalışmaları, zihniyet çalışmaları ve dil bilimi araştırmaları gibi farklı disiplinlerden yararlanan disiplinler arası yaklaşım gelişmiştir. Yirminci yüzyılın sonuna doğru ortaya çıkan bu revizyonist tarih anlayışı yeni bir siyasi tarih yazımının gelişmesine de yol açmıştır. Yeni siyasi tarih yazımı kültürel bir tarih anlayışından beslenen, bireyin öne çıkarıldığı ve siyasi uygulamaların değişen siyasi bağlamlar içinde ele alındığı bir tarih yazım yöntemi benimsemiştir. Bu yaklaşım, siyasetin iletişimsel karakterine vurgu yaparak siyasal olanın nasıl sosyal olarak inşa edildiğini imgeler, temsiller ve söylemler üzerinden anlamaya çalışmaktadır (Crailsheim ve Dolores Elizalde, 2019:3-4).

Siyasi tarih alanında bu tarz yeni yöntemsel yaklaşımların gelişmesi, güvenlik ve tehdit konularına yönelik çalışmalara tarih ve siyaset bilimi disiplinleri içinde ilginin artmasına sebep olmuştur (Crailsheim ve Dolores Elizalde, 2019:4). Ayrıca tarihsel kaynakların mevcudiyeti ve disiplinler arası yaklaşımların gelişmesi güvenlikle ilgili konuların tarih disiplini içinde çalışılabilmesini mümkün kılmıştır. Güvenlik meselesinin tarihselleştirilmesi kuramsal anlamda çok gelişmemiş olmakla birlikte Alman tarihçi Werner Conze bu konuda öne çıkan isimlerden biridir. Conze, güvenlik meselesini tarih disiplini içinde devletçi olmayan eleştirel bir perspektifle ve siyaset bilimindeki güncel eleştirel kuramlara benzer bir yaklaşımla ele alır. Conze'ye göre güvenlik sorunsalı Avrupa'da on yedinci yüzyıldaki din savaşlarından sonra yeni modern devletlerin otorite ve egemenliklerini genişletmek ve meşrulaştırmak için kullandıkları temel argümanlardan biri olmuştur. On sekizinci yüzyıldan itibaren ise toplum genel olarak devletin güvenlik politikalarının nesnesi haline gelmiştir (De Graaf ve Zwierlein, 2013: 48).

Uluslararası ilişkiler alanında doksanlı yıllarda ortaya çıkan eleştirel güvenlik çalışmaları ile birlikte güvenlik kavramı, tarihsel olarak oluşan bağlamlar ve sosyal inşa sürecinin sonucu olarak ele alınmaya başlamıştır. Eleştirel güvenlik çalışmaları güvenlik tarihi çalışmalarını da etkilemiş ve güvenlik olgusunun tarih çalışmalarında da tarihsel şartlara bağlı süreçler içinde ve sosyal inşa boyutuyla ele alınmasını mümkün kılmıştır. Güvenlikleştirme teorisi de güvenlik kavramına dair değişen bu yaklaşımın bir sonucu olarak geliştirilmiştir (De Graaf ve Zwierlein, 2013: 48-49). Güvenlikleştirme teorisi; güvenlik meselesini sadece nesnel bir yaklaşımla ele almanın, güvenliğin hangi şartlar ve meseleler bağlamında oluştuğunu görmeye engel olacağını vurgular.

Bunun yerine güvenliği siyasetten ayrı düşünilemeyen ve aktörlerin belirlediği öznel bir kavram olarak açıklar (Buzan vd., 1998:30-31).

Güvenikleştirme teorisinin güvenlik yaklaşımının temelinde referans nesnesi ve güvenikleştirici aktör diye ifade edilen kavramlar bulunmaktadır. Referans nesnesi; varlığı tehdit edilen ve güvenliğine kastedilen nesne, geleneksel anlamda devlet ve daha gizli bir biçimde ulustur. Güvenikleştirici aktör; referans nesnesini tehdit ettiği için bir konuyu güvenlik sorunu olarak ilân eden ve önlemler alan siyasi liderler, bürokratlar, yöneticiler, hükümetler ve benzeri aktörlerdir (Buzan vd., 1998:36; Baysal ve Lüleci, 2015:77-79).

Güvenikleştirme teorisinin referans nesnesi ve güvenikleştirici aktör kavramları, bu makalede ele alınan güvenlik sorununu analiz etmede anahtar kavramlar olmuşlardır. Buna göre Yunan İsyanı karşısında güvenliği tehdit edilen referans nesnesi Osmanlı Devleti ve Müslüman tebaadır. Güvenikleştirici aktörler ise Sultan II. Mahmud ve diğer devlet adamlarıdır.

Devletlerin varlıklarına yönelik tehditler karşısında kendilerini koruma stratejileri, dönemsel özellikleri değişebilmekle birlikte tarihsel bir olgudur. Bu nedenle güvenikleştirme teorisinin güvenlik yaklaşımı, Osmanlı Devleti'nde yaşanan bir vaka olarak Yunan İsyanı'nı bir güvenlik sorunu olarak analiz etmede açıklayıcı bir kavram olmuştur. Güvenikleştirme teorisi, tehdit oluşturduğu düşünülen unsurlara karşı alınan önlemlere güvenlik perspektifinden bakabilmeyi mümkün kılmıştır. Bu noktada tehdit ve güvenliğin birbirini tamamlayan kavramlar oldukları; güvenlik pratiklerinin gerçekleşmesi için tehdidin var olması gerektiği görülmektedir (Baysal ve Lüleci, 2015:65; Crailsheim, 2019:27).

Yunan İsyanı örneğinde de devlet, Rumları devletin varlığı için bir tehdit olarak görmüştür. Sultan II. Mahmud ve sair devlet ricali ise güvenikleştirici aktörler olarak, Yunan İsyanı ve isyanı çıkaran Rumları devletin varlığını tehdit ettiği için bir güvenlik sorunu olarak inşa etmiş ve önlemler almışlardır.

Foucault, Güvenlik Teknikleri ve Güvenikleştirme

Foucault, yönetimsellik üzerine yazmış olduğu *Governmentality* makalesinde yönetimsellik, egemenlik ve disiplin kavramlarını iktidarın çeşitleri olarak tartışır (Foucault, 1991:87-104). Egemenliği devlet iktidarını toplumsal alandan ayırarak; devleti kanunlar, yasaklar ve cezalarla toplum üzerinde hâkim kılan iktidar anlayışı olarak tanımlar. Foucault'nun anlatısında egemenlik ve hukuk birbirinden ayrılmaz. Ona göre egemenliğin amacı toplumun istisnasız bütün fertlerinin, ister dünyevi hükümdarın isterse Tanrı'nın yasası olsun, yasaya itaat etmesini sağlamak ve bu yolla toplum için ortak bir iyiye ulaşmaktır (Foucault, 1991:95).

Foucault, Avrupa'da yaşanan siyasi ve iktisadi değişimlerin yansıması olarak on sekizinci yüzyıldan itibaren egemenlik gücü karşısında yönetim kavramının geliştiğini vurgular. Yönetim kavramını on sekizinci yüzyıldaki demografik genişlemeye bağlı olarak ortaya çıkan nüfus sorununun yönetilmesiyle ilişkili olarak ele alır (Foucault, 1991:98-99). Foucault'nun yönetimsellik kavramı devletin topluma çeşitli yöntemlerle nüfuz ederek toplumun yönetilmesini ifade eder (Foucault, 1991:100-101). Foucault'ya göre yönetimsellik bir iktidar biçimi olarak egemenliğin yerini almamıştır. Yönetimsellik, egemenlik ve disiplin, nüfusu yönetmeyi hedefleyen ve temel mekanizması güvenlik aygıtları olan iktidar biçimleri olarak birbirlerini tamamlar. Egemenlik bir devlet yönetim biçimi olarak on sekizinci yüzyıldan itibaren yönetimselliğin sunmuş olduğu yönetim taktikleri ve müdahale yöntemleriyle topluma nüfuz ederek var olabilmektedir.

Disiplin ve güvenlik kavramları Foucault'nun iktidarın işleyişini yorumladığı mekanizmalardır.

Foucault'nun güvenlik kavramına dair yazdıkları ölümünden sonra *Security, Territory, Population* başlığıyla yayımlanmıştır (Foucault, 2007). Bu eserde Foucault güvenlik kavramını nüfusla ilişkisi üzerinden ele almaktadır. Nüfusun on sekizinci yüzyıldan önceki bilgi, siyaset teorisi ve siyasi iktidarın işleyişiyle ilgili olarak modern bir fikir ve gerçeklik olduğunun altını çizmektedir. Foucault egemenliğin bir bölgenin sınırları içinde, disiplinin bireylerin bedenleri üzerinde, güvenliğin ise bütün bir nüfusun üzerinde uygulandığını söyler (Foucault, 2007:25). Aynı zamanda güvenliğin işleyişinin disiplinden farklılıklarını anlatır (Foucault, 2007:67-69).

Foucault'nun güvenlik tartışmasını analiz eden Marc Schuilenburg da güvenlik tekniklerinin disiplin tekniklerinden ayrıldığına dikkat çeker (Schuilenburg, 2015:68). Foucault'nun disiplin tekniklerini; bireysel bedenleri üretken, verimli ve itaatkâr birimlere dönüştürme yöntemleri olarak tanımladığını belirtir. Güvenlik teknikleri ise geleceğe işaret eder, gelecekte olacakları tahmin edip önlemeyi mümkün kılar. Güvenlik yoluyla müdahale edilecek olan suçlu değil gelecekte suçlu olma potansiyeli olandır. Schuilenburg'a göre böylece Foucault'da güvenikleştirme toplumsal düzen için tehdit oluşturabileceği düşünülen eylem veya davranışların tanımlanması, sınıflandırılması ve fiilen zararsız hale getirilmesine dayanır (Schuilenburg, 2015:68).

Güvenlik, Foucault'nun yönetimsellik söylemi anlamında toplumu yönetme ve düzenlemede önemli bir role sahiptir (De Graaf ve Zwierlein, 2013:51-52; Schuilenburg, 2015:63, 69). Toplumu düzenlemek de toplumsal ilişkilerin yönetilmesinde yer alan teknik ve prosedürlerle mümkündür (Schuilenburg, 2015:63, 69). Güvenliği sağlamaya yönelik teknik ve araçlar, gelecekte olacağı varsayılan tehditler karşısında bugüne dair müdahale biçimleri sunmaktadır. Bu müdahale biçimleri yönetsel uygulamalardan istisnai alınan önlemlere kadar birçok alanda etkisini şimdiki zamanda göstermektedir (De Graaf ve Zwierlein, 2013:51-52). Bu açıdan makalenin ikinci bölümünde detaylı ele alınacağı üzere örneğin Osmanlı yönetiminin geleneksel kefalet ve mürûr uygulamaları gelecekte olacağı varsayılan tehditler karşısında bugüne dair müdahale biçimleri sunmakta ve böylece toplumu düzenlemek için kullanılan teknik ve araçlara dönüşmektedir.

TARİHİ AMPİRİK BİR OLAY ÜZERİNDEN GÜVENLİK MESELESİ

Yunan İsyanı'nda İstanbul

1821 yılında Eflak Boğdan ve Mora'da başlayan Yunan İsyanı, Rum nüfusun coğrafi olarak dağılımı göz önüne alındığında, isyanın Rumların yaşadıkları diğer bölgeleri de etkilemesi ihtimaliyle Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü için bir tehdit oluşturmuştur. Yunan İsyanı'nda İstanbul'daki Fenerli Rumların da rolü olması, Osmanlı devlet ricali arasında isyanın başkent İstanbul'daki Rumları tahrik ederek başkente sıçrayacağı endişesi doğurmuştur.

Yunan İsyanı'nı, Eflak Boğdan'da başlatan kişi İstanbul'daki meşhur Fener Rum ailelerinden birine mensup olan Rus ordusunda görevli General Aleksandr İpsilanti'dir (Shaw ve Shaw, 2010:44-45). O dönemin etkili devlet adamlarından Halet Efendi'nin Boğdan voyvodası tayin ettirdiği Fenerli Rum ailelerinden olan Mihail Soutso da İpsilanti'ye destek vererek isyanın içinde açık bir şekilde yer almıştır (Ahmed Cevdet, 1309/1892:106-127; Ilıcak, 2011:176). Aleksandr İpsilanti ve Mihail Soutso'nun Fenerli Rumlardan olmaları Osmanlı yönetiminin Yunan İsyanı'nın merkezini başlangıçta Eflak-Boğdan veya Mora değil İstanbul olarak görmelerinde etkili olmuştur (Ilıcak, 2011:179).

Osmanlı Devleti arşiv kaynaklarına göre Eflak ve Boğdan'da çıkan isyan sonrası İstanbul'un Beyoğlu ve başka yerlerindeki Rum evlerinde tüfek ve hatta top gibi silahların bulunması

merkezi yönetim nezdinde İstanbul'daki Rumların bu isyandan cesaret alarak başkenti ele geçirmeye çalışacakları kaygısını körüklemiştir (BOA, C.DH 273/13650, 25 Şaban 1236 / 28 Mayıs 1821). Yunan İsyanı'nda Fenerli Rumların rolü olduğu düşüncesi ve yaşanan olaylar Osmanlı Devleti nezdinde İstanbul'daki Rumların bir güvenlik tehdidi olarak görülmesine yol açmıştır. Bu bağlamda Osmanlı yönetimi İstanbul'da Rumlara karşı bir dizi güvenlik önlemleri almış ve İstanbul'daki olası isyana yol açacak olaylarda rolü olabileceği düşünülen aralarında Rum Patriği, metropolit, Divan-ı Hümayun Tercümanı, rahip ve tüccarların olduğu Rum cemaatinden önemli kişiler idam ve hapis yoluyla cezalandırılmışlardır (BOA, HAT 1317/51352; BOA, C.DH 273/13650, 25 Şaban 1236 / 28 Mayıs 1821; Ahmed Cevdet, 1309/1892: 145-146, 163). Yunan İsyanı'na yönelik Osmanlı yönetiminin attığı en radikal adım Patrik Gregory V ve akabinde Kayseri, Edremit ve Tarabya Metropolitlerinin idam edilmesi olmuştur (BOA, HAT 1316/51287; Ahmed Cevdet, 1309/1892:163; Finkel, 2005:430). Morali olan Rum Patriğinin, memleketi Mora'da isyanı engellemek ve isyana müdahil olmak suçlamalarıyla idam edilmesine karar verilmiştir (BOA, HAT 1316/51287; Ahmed Cevdet, 1309/1892:163).

Yunan İsyanı'nın Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü için bir tehdit oluşturması sonucunda, bu süreçte isyana katılın veya katılmasın Rum tebaa da Osmanlı Devleti nezdinde devletin bekası için bir tehdit olarak görülmüş ve güvenlik sorunu oluşturmuştur. Bu bağlamda isyan sırasında güvenliğe dair alınan önlem ve uygulamaları güvenlikleştirme politikaları olarak ele almak mümkündür. İstanbul'da Rumlara yönelik alınan güvenlik önlemlerinin başında isyanla ilgileri olduğu düşünülen Rumların İstanbul'dan gönderilmesi, Rumlara ve diğer gayrimüslim tebaaya ait silahların toplatılması, Müslümanların silahlandırılması ve Rum nüfusa yönelik kefalet ve men-i mürûr uygulamaları gelmektedir. Bu önlemlerin her biri birinci bölümde açıklandığı üzere Foucault'nun kavramları çerçevesinde güvenlik teknikleri olarak değerlendirilebilir. Ancak bu makale kapsamında, kefalet ve men-i mürûr uygulamaları güvenlik teknikleri olarak incelenecektir.

RUMLARA YÖNELİK GÜVENLİK ÖNLEMLERİ OLARAK KEFALET ve MEN-İ MÜRÛR UYGULAMALARI

Kefalet Uygulamaları

Kefalet kavramının İslam hukukunda çeşitli tanımları olmakla beraber daha çok mali alanda alacak ve borç meselelerinde kefil olma biçiminde kullanımı yaygın olmuştur. Kefaletin Osmanlı toplumunda aynı zamanda asayişin temini için de kullanıldığı arşiv kaynaklarında görülmektedir (Ertuğ, 1997:1-2). Osmanlı arşiv kaynaklarındaki kullanımı itibarıyla kefalet, "bir veya birden fazla hususta, bir şahsın veya birden fazla şahsın, kendisine kefil oldukları şahısların, genellikle yapılmaması istenilen hususları yapmayacağına veya yerine getirmeye söz verdiği şeyleri yerine getireceğine ve yerine getirilmediği takdirde kendilerinin sorumlu olacağına dair taahhüdü" ifade etmektedir (Ertuğ, 1997:5). Bu anlamda, Osmanlı tarihinde toplumsal düzen ve asayiş sağlamak için sorunların ortaya çıkmadan önlenmesine yönelik bir uygulama olarak kefalet başvurulmuştur ve kefalet uygulamalarının on altıncı yüzyıla kadar uzandığı görülmektedir (Ertuğ, 1997:4,8; Başaran, 2014:110).

Arşiv kaynaklarındaki kefalet defterleri; kefalet uygulamalarının özellikle başkent İstanbul'da asayiş ve düzeni sağlamak ve İstanbul'a göçü engellemeye yönelik olduğunu göstermektedir. Özellikle on sekizinci yüzyılda İstanbul'a göçü durdurmak ve asayiş sağlamak amacıyla kefalet uygulamalarına başvurulmuştur (Ertuğ, 1997:17). III. Selim döneminde öncesinde görülmemiş bir devamlılıkta tutulan teftiş kayıtlarıyla İstanbul'a iş aramak amacıyla göçen bekar, işsiz, yersiz yurtsuz ve dilenci olarak tanımlanan kişilerin tespit edilmeleri amaçlanmıştır. Bu kayıtlar, kefil

yoluyla ve iş bularak şehirde kalabilenleri göstermekle birlikte kefil bulamadıkları için kayıtlı bir iş koluna giremeyerek şehirden ihraç edilenlerin isimlerini de gösteren listeler içermektedir. İstanbul'a göç eden kişileri tespit etmek amacıyla kaldıkları bekar odaları, hanlar, tekkeler ve aş evleri gibi yerler aranmıştır (Başaran, 2014:106-107).

Betül Başaran, 1791 ve 1793 yılları arasında düzenli bir şekilde tutulan bu kayıtlar üzerinden bu dönemdeki kefalet uygulamalarını inceler (Başaran, 2014:106-107). Önceki dönemlerde de kefalet uygulamalarının görüldüğüne dikkat çeken Başaran, ancak bu teftiş kayıtlarında yer alan kefalet uygulamasının yeni bir yönetim biçiminin uygulanmasına öncülük ettiğini belirtir. Ona göre geleneksel bir yöntem olan kefaletin teftiş kayıtlarında kullanılması, toplumun belli kesimlerinin kontrol edilmesi ve gözetlenmesini mümkün kılmak için bu kesimler hakkındaki bilgilerin sistematik bir biçimde toplanması ve kaydedilmesini içermektedir (Başaran, 2014:112).

Cengiz Kırılı ise bu defterlerin tutulmasının İstanbul'da kefilsiz olarak kalan ve çalışan kişilerin tespit edilmesi ve kent dışına sürülmesi amacının ötesinde İstanbul'da çalışan nüfus hakkında istatistiksel bir veri dökümü sağlanması amacına hizmet ettiğini belirtir (Kırılı, 2010:183). Bu nedenle Kırılı, esnaf kefalet defterlerini sadece toplumsal denetimin bir ürünü olarak değerlendirmenin yetersiz kalacağını vurgular (Kırılı, 2010:186). Kırılı ve Başaran 1790'lardaki teftiş kayıtlarını on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında belirginleşen yeni yönetim anlayışına işaret eden nüfusu gözetleme ve bilinir kılma pratiklerinin ilk örnekleri olarak değerlendirir (Kırılı, 2010:187; Başaran, 2014:112).

Sonuç olarak on sekizinci yüzyıl ve erken on dokuzuncu yüzyılda tutulan kefalet kayıtları, devletin toplumsal hayat üzerindeki denetimini sağlamada önemli bir role sahip olmuştur (Kırılı, 2000:74-76; Başaran, 2014:106-167). Bu kapsamda 1790'lardaki kefalet uygulamalarının, Yunan İsyanı karşısında alınan önlemler çerçevesinde II. Mahmud döneminde de devam ettiği görülmektedir. 1821 Yunan İsyanı sırasında uygulanan kefalet uygulamaları da benzer şekilde devletin toplum üzerindeki gözetimini genişletmesine hizmet etmiştir (Turna, 2008:172-179). Bununla beraber Yunan İsyanı sırasında kefalet uygulamalarına aynı zamanda güvenliği sağlamak amacıyla başvurulmuştur (BOA, A.DVNSTZEİd, nr. 29, 1236/1821; BOA, A.DVN.d, nr. 863, 1236/1821; nr. 864, 1236/1821; nr. 865, 1236/1821; nr. 867, 1236/1821; nr. 868, 1236/1821).

Bu dönemde tutulan kayıtlardan anlaşıldığına göre; İstanbul'da Rumların yaşadığı evlerde, iş yerlerinde, hanlarda silah aramaları yapılmış, aranan silahlar kayıt altına alındıktan sonra sahipleri tarafından patrikliğe teslim edilmeleri istenmiştir. Silahların ederlerinin sahiplerine hazineden nakit olarak ödeneceği belirtilmiştir. Silahı olmadığını beyan eden kişilerin birbirlerine kefil olması ve aynı zamanda o mahallenin papazının orada yaşayan kişilere toplu olarak kefil olmaları şartı da aranmıştır (BOA, A.DVN.d, nr. 863, 1236/1821:2; nr. 864, 1236/1821; nr. 865, 1236/1821; nr. 867, 1236/1821; nr. 868, 1236/1821). Kefaletle rağmen silah bulunursa (on gün süre geçtikten sonra) sahiplerine ceza uygulanması emredilmiştir (BOA, A.DVNSTZEİd, nr. 29, 1236/1821; BOA, A.DVN.d, nr. 863, 1236/1821; nr. 864, 1236/1821; nr. 865, 1236/1821; nr. 867, 1236/1821; nr. 868, 1236/1821). Hanlarda reayadan¹ meçhul ve kefilsiz kimselerin bulunup bulunmadığını tespit etmek için dışarıdan ve mutlaka ehl-i İslam olan bir yetkilinin tayin edilmesi gerektiği emri İstanbul Kadısına fermanla buyurulmuştur. Bu noktada hanlarda bizzat görevlendirilen Müslüman yetkililer tarafından silah aramaları yapılmış, mevcut olan gayrimüslim esnaftan kişilerin isimleri, sayıları ve meslekleri kaydedilmiş, kefilsiz olanlar tespit edilmiştir. Hanlarda ismi bulunan çorbacılar² kefil olabilseler dahi hepsinin üstünde Müslüman

¹ Reaya terimi on dokuzuncu yüzyılda gayrimüslim tebaayı ifade etmek için kullanılmıştır. Bu makalede de reaya ifadesi, arşiv kaynaklarındaki kullanımına binaen Rumlar için kullanılmıştır.

² Çorbacı terimi burada gayrimüslim tüccarları ifade etmek için kullanılmıştır.

olarak atanan yetkili kişinin kefaletinin arandığı anlaşılmaktadır (BOA, A.DVNSTZEİd, nr. 29, 1236/1821:4). Eğer kefil olan yoksa “serseri” takımının İstanbul’dan gönderilmeleri emredilmiştir. İlgili arşiv kaydında kimlerin birbirine kefil olduğu ve nerede oturduğu isim ve meslekleriyle belirtilmiştir (BOA, A.DVN.d, nr. 863, 1236/1821:2).

Bu dönemde geleneksel bir yöntem olan kefalet uygulaması isyan ortamının koşulları çerçevesinde güvenliği sağlamanın aracı olarak kullanılmıştır. Kefalet kayıtlarının tarihlerine bakıldığında, Yunan İsyanı’nın ortaya çıktığı 1821 yılında tutuldukları görülmektedir (BOA, A.DVNSTZEİd, nr. 29, 1236/1821; BOA, A.DVN.d, nr. 863, 1236/1821; nr. 864, 1236/1821; nr. 865, 1236/1821; nr. 867, 1236/1821; nr. 868, 1236/1821). Uygulamalar kapsamında Rumların silahlarının toplanması ve silah olmadığına dair kefil gösterilmesi zorunluluğu, Yunan İsyanı’nın başkent İstanbul’da olağanüstü önlemler alınmasını gerektiren bir hava oluşturduğunu göstermiştir. Şehirdeki meçhul ve kefilsiz reayanın gönderilmesi de bu kişilerin kefil bulamayarak şehirde kalmaları ve şehrin sakini olmamaları nedeniyle potansiyel güvenlik tehdidi olarak görülmelerine yol açmıştır. Bu uygulamayla aynı zamanda şehirde kalan Rumlar kayıt altına alınmış ve kefil bulamayan kişilerin meçhul ve bu anlamda güvensiz kimseler olmaları nedeniyle şehirden gönderilmeleri sağlanmıştır. Dışarıdan İstanbul’a gelen reaya için çorbacılar gibi şehrin kayıtlı gayrimüslim tüccarlarının kefaleti kabul edilmekle beraber Müslüman bir yetkilinin kefaleti şartının aranmış olması da aslında devletin isyan ortamında İstanbul’daki bütün gayrimüslimlere karşı şüpheyle yaklaştığını göstermektedir. Bu minvalde İstanbul’da tutulan kefalet kayıtlarının Yunan İsyanı’nın İstanbul’da yayılma ihtimaline karşı uygulanan güvenlik teknikleri olduğu söylenebilir. Foucault’nun tanımıyla güvenlik teknikleri, gelecekte olacakları tahmin edip önlemeyi mümkün kılar. Güvenlik yoluyla müdahale edilecek olan ise suçlu değil gelecekte suçlu olma potansiyeli olandır (Schuilenburg, 2015:68). Kefalet uygulamaları kapsamında silah araması ve kefile bağlanma şartlarıyla Osmanlı Devleti, İstanbul’da gelecekte olabilecek isyan ve karışıklıkları tahmin edip önlemeye çalışmıştır. Böylece kefalet toplumsal düzen ve asayişin sağlanması için sorunların ortaya çıkmadan önlenmesine yönelik bir uygulama olarak (Ertuğ, 1997:4) Foucault’nun kavramsallaştırması anlamında bir güvenlik tekniği olmuştur.

Men-i Mürûr Uygulamaları

Yunan İsyanı sonrası güvenliği sağlamak amacıyla başvuru bir diğer uygulama men-i mürûrdür. On dokuzuncu yüzyılda Osmanlı sınırları içinde seyahat edebilmek için alınan izin tezkerelerine genel itibarıyla mürûr tezkeresi denilmiştir. Mürûr tezkeresi özellikle büyük şehirlere göçü önlemek ve iç güvenliği sağlamak için başvuru bir uygulamadır. Kişilerin buldukları yerden başka bir şehre seyahat etmek için aldıkları mürûr tezkereleri, yurt içi seyahat belgeleri olmalarıyla Osmanlı Devleti’nde ilk defa on dokuzuncu yüzyılda uygulanmıştır. On altıncı yüzyıl ve daha sonraki yüzyıllarda da yurt içinde seyahat etmek isteyen yerli ve yabancı kişilere seyahat izinleri verilmiştir (Kütükoğlu, 2006:60-61). Ancak on dokuzuncu yüzyıl öncesi yol hükümleri veya yol emr-i şerifleri gibi isimlerle anılan seyahat izinleri genellikle ticari amaçla seyahat etmek isteyenlere, memurlara, yabancı elçilik mensupları gibi belli konumdaki kişilere yolculuklarını güvenli bir şekilde yapabilmeleri ve gittikleri yerlerde ticari açıdan kolaylık elde etmeleri ve vergi konusunda rahatsız edilmemeleri için verilen belgelerdir (Sezer, 2003:109-111; Kütükoğlu, 2006:60-61; Turna, 2013:43-44, 59).

On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde ise seyahat izinleri mürûr tezkeresi adı altında çeşitli düzenlemelere tabii olmuş ve belli bir standardizasyon sağlanmaya çalışılmıştır. 1826 yılında

yayımlanan İhtisap Ağalığı Nizamnamesi'nde bu konuya yer verilmekle birlikte 1841, 1844 ve 1887'de yayımlanan üç nizamname genel olarak men-i mürûr uygulamaları için hazırlanmıştır. Mürûr tezkereleri genellikle bireye özgü belgeler olup; kişinin ismi, ikamet yeri, tabiiyeti, seyahat yeri ve eşkaline dair detaylı bilgilerin belli ölçüdeki kağıtlara yazıldığı iç pasaport hükmünü alacak şekilde zamanla gelişmişlerdir. Ayrıca sıradan insanları da kapsayacak şekilde mürûr tezkerelerinin kapsamı genişletilmiştir (Kütükoğlu, 2006:61; Turna, 2013:59-60; Çadircı, 2017:155). Bu noktada mürûr tezkereleri on dokuzuncu yüzyılda önceki yüzyıllardaki seyahat hükümlerinden farklı bir işlev kazanmaya başlamıştır.

Mürûr tezkereleri ve önceki yüzyıllardaki seyahat belgeleri bu konu üzerine yapılan çalışmalarda genel olarak devletin asayiş ve iç güvenliği sağlamak ve iç göçü önlemek amacıyla uyguladığı yöntemler olarak ele alınmıştır (Demirtaş, 2009:739-742; Çadircı, 2017:153-155). Bu çalışmalardan farklı olarak Fatmanur Samastı, mürûr tezkerelerini on dokuzuncu yüzyılda iç güvenliği sağlamanın ötesinde modern devletin topluma kontrol ve gözetleme mekanizmalarıyla nüfuz edebilmesinin bir aracı olarak incelemiştir. Mürûr tezkerelerini Foucault'nun yönetimsellik kavramı çerçevesinde modern devletin yeni yönetim uygulamalarının bir örneği olarak ele almıştır (Samastı, 2010:6-8). Samastı; on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren farklı zamanlara ait birkaç mürûr tezkeresi örneği üzerinden bu belgelerin ait oldukları kişilere dair içerdikleri detaylı bilgilerle on sekizinci yüzyıl seyahat belgelerinden hangi açılardan farklı olduğunu ve bu noktada on dokuzuncu yüzyıl mürûr uygulamalarıyla bireyin bilgilerinin kontrol ve gözetleme amacıyla kayıt altına alınmasının başladığını göstermeye çalışır (Samastı, 2010:128-131).

Mürûr tezkereleriyle nüfusu kontrol etme amacı doğrudan planlanmamış olsa da bu uygulamalar nihai olarak nüfusun kayıt altına alınarak kontrol edilmesine hizmet etmiştir. Bu yolla askerlik hizmeti için aranan kişiler, suçlular ve devlet için tehdit oluşturabilecek isyan ve benzeri olaylarda yer aldığı düşünülen istenmeyen unsurlar tespit edilebilmiştir (Samastı, 2010:165-166).

Bu çerçevede mürûr tezkerelerinin toplumun daha fazla gözetim ve kontrol altına alınması yoluyla güvenliğin sağlanmasında rol oynadığı vurgulanabilir. Bu çalışma kapsamında ele alınan Yunan İsyanı sonrası men-i mürûr uygulamalarının iç güvenliği sağlamak amacıyla düzenlendiği görülmektedir. Kefalet uygulamalarıyla birlikte bu dönemde men-i mürûr adı altında seyahat kısıtlamalarına dair emirlerin yayımlanmış olması mürûr tezkerelerinin başlangıcının on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısına kadar uzandığını göstermektedir. On dokuzuncu yüzyılda artan iç isyanların yol açtığı kargaşa ortamında, özellikle Yunan İsyanı ve yeniçeriliğin kaldırılmasının ardından güvenliği sağlamak amacıyla men-i mürûr uygulamalarına daha fazla başvurulduğu dikkat çekmektedir (Turna, 2013:60).

1821 yılında Mora'da ortaya çıkan Yunan İsyanı'nın İstanbul'a yayılması endişesi karşısında Osmanlı yönetimi özellikle tezkeresiz gayrimüslimlerin başkente girmesine izin verilmemesine dair önlemler almaya çalışmıştır. Bu önlemlerin alınmasında isyan sonrası başkentte kılık değiştirerek dolaşan casusların olduğu bilgisine ulaşılması da etkili olmuştur (Turna, 2013:60). 1821 yılı ve sonrasındaki birkaç yıla ait arşiv kayıtlarında gerek deniz gerek kara yoluyla olsun İstanbul'dan taşraya, taşradan da İstanbul'a tezkeresiz seyahat edilmeyeceğine dair fermanlar yayımlandığı görülmektedir (BOA, C.DH, 59/2949, 5 Zilhicce 1237/23 Ağustos 1822; BOA, C.DH, 59/2949, 9 Zilhicce 1237/27 Ağustos 1822). Müslüman veya gayrimüslim tebaadan hiç kimsenin tezkeresiz İstanbul'dan taşraya taşradan da İstanbul'a gitmesine izin verilmemesine dair emirler gönderilmiştir. Ayrıca seyahat edenlerin isim, eşkal ve ne amaçla seyahat ettiklerini içeren izin tezkerelerinin İstanbul'dan gidecekler için İstanbul Kadısı tarafından, İstanbul'a gelmek isteyenlerin buldukları yerin nâib ve hâkimleri tarafından yazılıp mühürlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Seyahat edeceklere ücretsiz avaid tezkerelerinin buldukları yerin hâkim ve

kadıları tarafından verileceği de ifade edilmiştir (BOA, HAT 1314/51243; BOA, AE.SMHD.II 78/6058, 13 Zilhicce 1237/31 Ağustos 1822).

İstanbul'a bilhassa Akdeniz kıyılarından deniz yoluyla gelen yolcuların yaşadıkları iskelelerde görevli memurlara mürûr tezkerelerini göstermedikçe karaya inmelerine izin verilmemesi, mürûr tezkeresi olmayanların geldikleri yerlere geri gönderilmesi yazılı fermanlarla buyurulmuştur. Başkentte "fesad" içinde bulunabilecek "gavurların" bilhassa deniz yoluyla gelecekleri bildirilerek isyanın yayılmasını önlemek amacıyla deniz yoluyla geleceklere de özellikle dikkat edilmesi bildirilmiştir. İstanbul'un taşra kıyılarına gelecek olan kayıkların buralardaki iskelelere yanaşmadan önce Yenikapı iskelesine uğrayarak bu iskeledeki görevli memurlar tarafından tezkere yoklamaları yapıldıktan sonra gidecekleri iskelelere yanaşmaları vurgulanmıştır. Kayıklardan tezkere yoklaması yapılmadan karaya inmesine izin verilen yolcular olursa hangi kayıklardan indikleri araştırılacak ve izin veren görevlilerin Müslüman ise kalebentlik, Müslüman değil ise kürek cezasına mahkûm edileceği ilgili fermanla belirtilmiştir (BOA, HAT 569/27897; BOA, C.ZB 44/2196, 1237/1822).

Konuyla ilgili belgelerde Rum "fesadı" sonrası "mechulü'l-ahval" kişilerin başkente gelerek hanlarda kaldıkları bu nedenle tezkeresiz kimselerin şehre alınmamasına dikkat edilmesi, bilhassa Rum "gavurların" Anadolu tarafına ellerinde tezkereleri olmaksızın geçişlerine izin verilmemesi ve yolların kapatılması vurgulanmıştır (BOA, HAT 1314/51243). İstanbul'un belli başlı yerlerinde yetkili kılınan memurların tezkere yoklaması yaparak şehre giriş çıkışları kontrol etmeleri, kontrolsüz yerlerden girişlere izin vermemesi belirtilmiştir (BOA, HAT 670/32710). Bu önlemlerle başkent İstanbul'un güvenliğinin sağlanmaya çalışıldığı belirgindir. İsyanın Rumeli üzerinden bütün imparatorluğa yayılmasına dair endişe de öne çıkmaktadır. Bu nedenle Anadolu'ya tezkeresiz geçişlere izin verilmemesi vurgulanmış ve ilgili yerlerin yetkililerine tezkere konusuna dikkat etmelerine dair emirler yazılmıştır.

İstanbul'a deniz yoluyla Rum eşkıyalarının gelmemesine dikkat edilmesi noktasında görevlilere tembihle bulunulduğu gibi kara yoluyla da Rumeli ve Anadolu taraflarından başkente eşkıyaların firari olarak gelmemesi için dikkat edilmesi uyarısında bulunulmuştur. Anadolu ve Rumeli taraflarından kaçarak İstanbul'a gelip reayayı tahrik edeceği düşünülen Rum eşkıyaların geçişini önlemek için ellerinde tezkere olmayan hiç kimsenin kara yoluyla da başkente geçişine izin verilmemesi emredilmiştir (BOA, HAT 885/39139).

Sonuç olarak, söz konusu belgelerde bahsi geçen Rumların isyan eden eşkıyalardan oldukları veya kim oldukları belirsiz "gavurlar" olarak İstanbul'da isyan çıkarabilecek ve İstanbul'daki reayayı tahrik edebilecek potansiyel tehdit oluşturan özneler olduklarına işaret edilmiştir. Bu nedenle mürûr yoklamasıyla şehre gelen kişiler kayıt altına alınarak, şehirde güvenliği tehdit edecek herhangi bir olay yaşandığında olaylarda rolü olan kişilerin tespit edilebilmesi amaçlanmıştır. Mürûr tezkereleri olmayanların da şehre girmeleri engellenerek kim oldukları belirsiz olan bu kişilerin şehirde yol açabilecekleri isyan ve benzeri şehrin güvenliğini tehdit edecek olaylar engellenmeye çalışılmıştır.

Yunan İsyanı sırasında uygulanan men-i mürûr uygulamalarıyla suç işleme potansiyeli olabilecek kişilerin şehre mürûr tezkeresi olmaksızın girişleri engellenmiştir. Bu yolla bir güvenlik tekniği olarak gelecekte suçlu olma potansiyeli olana müdahale edilerek şehre girmesi engellenmiş ve muhtemel karışıklıklar önlenmiştir. Mora'da çıkan isyan gerçeği üzerinden Osmanlı yönetimi, Rumların isyanının başkent İstanbul ve Rumların yaşadığı diğer yerlere yayılarak devletin varlığı ve toplumsal düzeni tamamen tehdit edecek boyutlara ulaşacağı endişesi taşımıştır. Bu noktada Rumların isyanı devlet ve toplumsal düzen için bir tehdit olarak tanımlanmış ve men-i mürûr uygulamalarıyla önlenmesi amaçlanmıştır.

Yunan İsyanı sonrası Rumların tehdit olarak algılanmasına benzer bir şekilde yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra yeniçeri ünvanı taşıyanlar, Patrona Halil İsyanı'nda isyana katılan çok sayıda Arnavut göçmen ve daha sonra II. Abdülhamit döneminde Selanik şehrinin bombalanmasında yer alan Bulgarlar ve Ermeni olaylarından sonra Ermeniler devlet tarafından tehlikeli unsurlar olarak görülmüşlerdir (Altınay, 1988:131-132; Yılmaz, 2014:184-185, 214). Tehdit olarak görülen bu unsurlara yönelik ortak korku başlattıkları isyanların İstanbul'a yayılarak başkentte büyük bir ayaklanmaya yol açması ihtimali olmuştur. Bu bağlamda devletin ayaklanma korkusunun bir sonucu olarak siyasi eylemler sonrasında İstanbul'a giriş çıkışlara yönelik kısıtlamalar, II. Abdülhamit dönemindeki mürûr tezkerelerinde de önemli meselelerden biri olarak ele alınmaya devam etmiştir (Yılmaz, 2014:184).

SONUÇ

Bu makalede 1821 Yunan İsyanı'nın Osmanlı Devleti için teşkil ettiği güvenlik sorunu tarihsel kaynakların sunduğu veriler ve kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmıştır. Dönemsel olarak özellikleri değişmekle beraber devletler geçmişten bugüne kendi varlıklarına tehdit olarak algıladıkları durumlar karşısında çeşitli önlemler almışlardır. Bu makalede güvenikleştirme teorisinin güvenlik yaklaşımının merkezinde devletin yer alması ve güvenliği farklı şartlar ve süreçler içinde ortaya çıkan öznel bir kavram olarak ele alınmasının bu kuramın tarih disiplini içinde kullanılabilmesini sağladığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Güvenikleştirme teorisi, Osmanlı Devleti'nin Yunan İsyanı sırasında aldığı güvenlik önlemlerini anlamaya yardımcı bir araç olarak makalede ele alınmıştır.

Makalede incelenen kefalet ve men-i mürûr uygulamaları ise Osmanlı Devleti'nin güvenlik önlemlerini anlamaya yönelik somut veriler sunmuştur. Men-i mürûr uygulamasıyla tezkeresiz geçişler engellenerek potansiyel suçlu kişilerin çıkarılabileceği isyan ve işgal benzeri güvenliği tehdit edecek olayların önüne geçilmeye çalışıldığı gösterilmiştir. Kefalet uygulamasıyla ise şüpheli olduğu düşünülen kişiler başka yerlere gönderilerek güvenliği tehdit edebilecek olaylar engellenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda men-i mürûr ve kefalet uygulamalarının Foucault'nun açıkladığı biçimde geleceğe işaret eden ve gelecekte olacakları tahmin edip önlemeyi mümkün kılacak güvenlik teknikleri olduğu makalede tartışılmıştır. Söz konusu tekniklerle müdahale edilenin, suçlu değil gelecekte suçlu olma potansiyeli olan olduğu vurgulanmıştır. Bu noktada Foucault'nun güvenlik teknikleri kavramının açıklaması, men-i mürûr ve kefalet uygulamalarını sadece güvenlik önlemleri olarak görmenin ötesinde, bu uygulamaların güvenliğin sağlanmasında nasıl birer araç olduklarının analiz edilebilmesini sağlamıştır.

Özetle, II. Mahmud dönemi kefalet ve men-i mürûr düzenlemelerinin devletin güvenikleştirme politikalarının bir parçası olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda bu makale güvenlik örneği üzerinden, tarih araştırmalarında diğer sosyal bilim alanlarındaki kavram ve yaklaşımlardan istifade edilerek farklı konuların yeni yöntem ve yaklaşımlarla çalışılabileceğini göstermeye çalışmış ve bu noktada tarih çalışmalarında disiplinler arası yaklaşımlara önem veren literatüre katkı sunmaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri Mahmud II (AE.SMHD.II) 78/6058.

Bab-1 Asafi Divan-ı Hümayun (Beylikçi) Kalemi Defterleri (A.DVN.d) 863; 864; 865; 867; 868.

Bab-1 Asafi Tevziat, Zehair, Esnaf ve İhtisab Defterleri (A.DVNSTZEİd) 29.

Cevdet Dahiliye (C.DH) 273/13650; 59/2949.

Cevdet Zabtiye (C.ZB) 44/2196.

Hatt-ı Hümayun (HAT) 569/27897; 670/32710; 885/39139; 1314/51243; 1316/51287; 1317/51352.

İkincil Kaynaklar

Altınay, A.R. (1988). *Onikinci Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı (1689-1785)*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Başaran, B. (2014). *Selim III, Social Control And Policing in İstanbul At The End of The Eighteenth Century: Between Crisis And Order*. Leiden, Boston: Brill.

Baysal, B. ve Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi, *Güvenlik Stratejileri*, 11(22): 61-96.

Buzan, B., Waeber, O. and Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

Cevdet, A. (1309). *Tarih-i Cevdet*. İstanbul: Matbaa-i Osmaniyye.

Crailsheim, E. and Dolores Elizalde, M. (2019). Introduction, (Editör) Crailsheim, E. and Dolores Elizalde, M.: *The Representation of External Threats* içinde (ss.1-14) Leiden, Boston: Brill.

Crailsheim, E. (2019). Representations of External Threats: Approaches and Concepts for Historical Research, (Editör) Crailsheim, E. and Dolores Elizalde, M.: *The Representation of External Threats* içinde (ss.17-55) Leiden, Boston: Brill.

Çadırcı, M. (2017). Tanzimat Dönemi'nde Çıkarılan Men`-i Mürûr ve Pasaport Nizamnameleri, (Derleyen) Erçoşkun, T.: *Tanzimat Sürecinde Türkiye: Ülke Yönetimi* içinde (ss.153-172) İstanbul: İmge Kitabevi.

De Graaf, B. and Zwierlein, C. (2013). Historicizing Security- Entering the Conspiracy Dispositive, *Historical Social Research*, 38(1): 46-64.

Demirtaş, M. (2009). XIX. Yüzyılda İstanbul'a Göçü Önlemek İçin Alınan Tedbirler: Men`-i Mürûr Uygulaması ve Karşılaşılan Güçlükler, *Bellekten*, 73(268): 739-754.

Ertuğ, H. N. (1997). *Osmanlı Kefâlet Sistemi ve 1792 Tarihli Bir Kefâlet Defterine Göre Boğaziçi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Finkel, C. (2005). *Osman's Dream: The Story of the Ottoman Empire 1300-1923*. London: John Murray.

Foucault, M. (1991). Governmentality, (Editör) Burchell, G., Gordon, C. and Miller, P.: *Studies in Governmentality with Two Lectures by and an Interview with Michel Foucault* içinde (ss.87-104) Chicago: The University of Chicago Press.

Foucault, M. (2007). *Security, Territory, Population. Lectures at the Collège de France, 1977-78*. Hampshire ve New York: Palgrave Macmillan.

İlıcak, H. Ş. (2011). *A Radical Rethinking of Empire: Ottoman State and Society during the Greek War of Independence (1821-1826)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.

- Shaw, S. J. ve Kural Shaw, E. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, 2. (Çeviren, Harmancı, M.) İstanbul: E Yayınları.
- Kırlı, C. (2000). *The Struggle Over Space: Coffeehouses of Ottoman Istanbul, 1780-1845*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, State University of New York, Binghamton.
- Kırlı, C. (2010). Devlet ve İstatistik: Esnaf Kefalet Defterleri Işığında III. Selim İktidarı, (Editör) Kenan, S.: *Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi* içinde (ss.183-212) İstanbul: İSAM Yayınları.
- Kütükoğlu, M. (2006). Mürûr Tezkiresi. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (C.32, 60-61. ss.). İstanbul: TDV Yayınları.
- Samastı, F. (2010). *History of Identification in the Ottoman Lands: From the Security of the Person to the Security of the State: Implementation of Mürur Tezkeresi in the Nineteenth Century*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Schuilenburg, M. (2015). *The Securitization of Society: Crime, Risk, and Social Order*. New York and London: New York University Press.
- Sezer, H. (2003). Osmanlı İmparatorluğu'nda Seyahat İzinleri (18-19.yy), *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 22(33): 105-124
- Turna, N. (2008). Pandemonium and order: Suretyship, surveillance, and taxation in early nineteenth-century İstanbul, *New Perspectives on Turkey*, (39): 167-189.
- Turna, N. (2013). *19. YY'dan 20. YY'a Seyahat, Göç ve Asayiş Belgeleri: Mürûr Tezkereleri*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Yılmaz, İ. (2014). *Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde: II. Abdülhamid Dönemi Güvenlik Politikaları Ekseninde Mürur Tezkereleri, Pasaportlar ve Otel Kayıtları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.